

УДК 342.951

Ніщимна Світлана Олексіївна –

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративного, цивільного та господарського права і процесу
Академії Державної пенітенціарної служби

Svitlana O. Nishchymna –

doctor of juridical sciences, professor,
head of administrative, civil and commercial law and procedure department,
Academy of the State Penitentiary Service of Ukraine
(34 Honcha Street, Chernihiv, 14000, Ukraine)

Еволюція нормативного регулювання інституту публічних закупівель

У статті розкриваються питання трансформаційних процесів у сфері закупівель, які спостерігаються як в національному законодавстві, так і в законодавстві зарубіжних країн. Зважаючи на обраний країною шлях до наближення свого законодавства до європейських стандартів, постало питання про адаптацію законодавства у сфері публічних закупівель до вимог та стандартів Європейського співтовариства.

Ключові слова: закупівлі, здійснення державних закупівель, публічні закупівлі, Європейське Співтовариство.

В статье раскрываются вопросы трансформационных процессов в сфере закупок, которые наблюдаются как в национальном законодательстве, так и в законодательстве зарубежных стран. Учитывая избранный страной путь к приближению своего законодательства к европейским стандартам, встал вопрос об адаптации законодательства в сфере публичных закупок к требованиям и стандартам Европейского сообщества.

Ключевые слова: закупки, осуществление государственных закупок, публичные закупки, Европейское Сообщество.

S.O. Nischymna Evolution of Policy Management of the Public Procurement Institution

The article reveals the issues of transformational processes in the field of procurement, which are observed both in national legislation and in the legislation of foreign countries. Due the country's chosen way to approximate its legislation to European standards, the problem of adapting public procurement legislation to the requirements and standards of the European Community appeared. It is emphasized that there is no single definitive interpretation of the concept of "procurement" in general and "public procurement" in particular, which is explained by different relationships between the state and the private sector, the peculiarities of policy management and so on.

The evolutionary development and formation of national legislation in the field of procurement from the time of gaining independence by Ukraine till the present day is analyzed. The formation of the public procurement system in Ukraine began with the application of the practice of placing public orders at foreign suppliers, the regulation of which took place at the level of subordinate legislations. Only after adoption of the Law of Ukraine "Supplies of Products for State Needs Act" in 1995 such regulation moved into the zone of regulation at the level of laws and regulated relations that appeared in domestic markets.

The application of the Deep and Comprehensive Free Trade Areas Agreement with the European Union in 2014 confirmed Ukraine's path to consistent approximation of Ukrainian public procurement legislation to the EU's in the field of public procurement, which should be ensured by implementing institutional reforms and the creation of an effective system in this area. One of the directions of these reforms was the implementation of "Harmonization of the public procurement system in Ukraine with EU standards" project in 2013-2016 funded by the European Community. The project was aimed to develop two areas: promoting a comprehensive public financial management system by creating a comprehensive and transparent legislative framework and effective

institutional infrastructure in public procurement area, and improving the accountability and professional ethics of public authorities in this area and developing a national system of government assistance in Ukraine.

Keywords: *procurement, implementation of public procurement, public procurement, European Community.*

Постановка проблеми. У більшості країн світу законодавство із закупівель на етапах становлення держави розроблялося як один з елементів захисту власної економіки. За роки становлення України термін «закупівлі» набув певної трансформації, що є закономірним процесом, пов'язаним з розвитком і становленням економічних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання теорії та практики державних закупівель, проблематику проведення процедур державних закупівель розробляють багато науковців, зокрема: О. Алтинцева, О. Грибовський, С. Козлов, В. Міняйло, Н. Малиновська, В. Морозова, О. Овсянюк-Бердадіної, В. Смирчинського, І. Смотрицької, Н. Ткаченко та багато інших.

Невирішені раніше проблеми. Дефініція «закупівлі» у різних джерелах як національних, так і іноземних авторів тлумачиться дещо по-різному. Так, в довідникових джерелах тлумачиться, переважно, як придбання товарів усередині країни чи за кордоном великими партіями, у великій кількості [1, с.164; 2, с.579; 3, с.208], або як діяльність компанії, спрямована на придбання сировини, напівфабрикатів та послуг, та її підрозділ, що виконує ці функції. [4, с.105] Тому постає питання про дослідження еволюційного розвитку підходів до суті та змісту дефініції «закупівлі» загалом, та «публічні закупівлі», зокрема.

Мета. Дослідження еволюції нормативного регулювання інституту публічних закупівель в Україні як інституту регулювання державою забезпеченням суспільних потреб.

Виклад основного матеріалу. Україна поступово наближається до європейських стандартів державного управління, що підтверджує підписання Україною Угоди про Асоціацію з Європейським Союзом від 27 червня 2014 року. Цією угодою передбачено послідовне наближення законодавства України у сфері державних закупівель до *acquis* ЄС у сфері державних закупівель, що супроводжуватиметься інституційною реформою та створенням ефективної системи

державних закупівель [5], тобто передбачено приведення нормативно-правових актів до норм, установлених основними директивами ЄС у сфері державних закупівель.

Глобальні інтеграційні процеси сприяли запровадженню проєкту «Гармонізація системи державних закупівель в Україні зі стандартами ЄС» [6], що фінансувалася ЄС та діяла протягом 2013-2016 р.р. Робота Проєкту була спрямована на сприяння розвитку цілісної системи управління державними фінансами шляхом створення всеохоплюючої та прозорої нормативно-правової бази та ефективної інституційної інфраструктури у сфері державних закупівель, а також удосконалення підзвітності та професійної етики органів державної влади у цій сфері та розвитку національної системи надання державної допомоги в Україні. В обох сферах роботи Проєкту (реформа системи державних закупівель та регулювання державної допомоги) увага зконцентрована на реформуванні та побудові системи, яка б відповідала стандартам ЄС (в контексті найкращих практик та юридичних термінів). [7]

Сутність державних закупівель можна охарактеризувати як регламентовану законодавством діяльність держави з придбання товарів, робіт і послуг з найбільшою ефективністю і найменшими витратами з метою забезпечення діяльності держави, а також з метою впливу на розвиток галузей національної економіки і зміцнення соціальної політики. Виходячи з цього, процес державних закупівель включає акумулювання державою грошових коштів з подальшим перерозподілом їх на потреби функціонування держави та задоволення суспільних потреб, що є одним із напрямків її публічної фінансової діяльності.

Наразі у різних країнах відсутні єдині підходи до визначення поняття «закупівлі», що пояснюється різними взаєминами між державою та приватним сектором економіки, особливостями нормативного регулювання тощо.

В Угоді про державні закупівлі було наголошено на тому, що з метою досягнення більшої лібералізації й розширення світової торгівлі, а також покращення міжнародних засад здійснення світової торгівлі, постає потреба у виробленні ефективних багатосторонніх засад для забезпечення прав та обов'язків, що містяться у законах, нормативних актах, процедурах і практиках, які стосуються державних закупівель. Необхідним також є забезпечення прозорості законів, нормативних актів, процедур і практики, які стосуються державних закупівель.[8]

Стаття XIII Генеральної угоди про торгівлю послугами визначає закупівлю як закупку послуг державними установами для визначених урядом завдань, які не є метою комерційного перепродажу або мети використання при поставках послуг для комерційної реалізації.[8]

Державна закупівля є інструментом регулювання попиту та пропозиції на певні види продукції, оскільки являє собою придбання товарів, робіт і послуг за державні кошти, кошти місцевих бюджетів, коштів державних кредитних ресурсів, державних цільових фондів, коштів підприємств тощо, які необхідні для забезпечення їх діяльності. Переважно - це витрати, які здійснює держава за рахунок коштів бюджетів різних рівнів, а також підприємств, власником яких є держава та казенних підприємств.

Розвиток системи державних закупівель в Україні розпочався з 1990-х років. На початку 90-х років застосовувалася практика розміщення державних замовлень у закордонних постачальників, що регулювалося Указами Президента України та Постановами Кабінету Міністрів України. Пізніше ця практика була поширена на вітчизняні ринки на конкурентних засадах. Результатом цього стала поява національної правової бази закупівель, а саме: Закону України «Про поставки продукції для державних потреб» 1995 р. [9] та Закону України «Про державне оборонне замовлення» 1999 р. [10]

Безпосередньо закон, що регулював державні закупівлі, з'явився в Україні лише у 2000 р. – Закон України «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти».[11] Даний нормативно-правовий акт закріпив основні

напрямки здійснення закупівель в нашій державі, наприклад, було запропоновано децентралізований підхід до здійснення закупівель; порядок застосування визнаних на міжнародному рівні процедур здійснення закупівель; порядок застосування конкурентних процедур здійснення закупівель; використання принципу прозорості державних закупівель, започатковано спілку громадських організацій «Тендерна палата України» тощо.

Уповноваженим органом у сфері державних закупівель було визнано Міністерство економіки України. На нього було покладено відповідальність за моніторинг державних закупівель, забезпечення дотримання положень Закону, розгляд скарг та розв'язання спорів. Крім цього, Законом було передбачено з метою забезпечення прозорості та відкритості державних закупівель створення при Рахунковій палаті Міжвідомчої комісії з питань державних закупівель. До складу Комісії входили по одному представнику від Рахункової палати, Державної контрольно-ревізійної служби України, Державного казначейства України, Антимонопольного комітету України, Міністерства економіки України, три представники, які відповідають за регулювання ринку державних закупівель, від профільного Комітету Верховної Ради України, до предмета відання якого належать питання регулювання ринку державних закупівель, та три представники від Тендерної палати України.[11]

У червні 2010 року набрав чинності новий Закон України «Про здійснення державних закупівель»[12], спрямований на наближення системи державних закупівель до міжнародних стандартів. Внесені у 2011 році доповнення до цього нормативно-правового акта були спрямовані на усунення положень, що заважали наближенню українського законодавства в сфері держзакупівель до принципів і правил СОТ. Таким чином, даним Законом було регламентовано створення конкурентного середовища у сфері держзакупівель; зроблені певні кроки щодо підвищення прозорості й публічності держзакупівель; створено умови, спрямовані на виключення зловживань і запобігання проявам корупції, що сприяло ефективному та раціональному використанню державних коштів. На посилення саме антикорупційної позиції у 2011 році було

прийнято Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції».[13]

У 2012 році було прийнято нормативно-правові акти, якими дещо змінилися правові засади здійснення державних закупівель, зокрема було встановлено спеціальні норми для суб'єктів, що здійснюють свою діяльність в окремих сферах, наприклад: Закони України «Про особливості здійснення закупівель у окремих сферах господарської діяльності»[14]; «Про особливості здійснення закупівлі за державні кошти послуг поштового зв'язку, поштових марок та маркованих конвертів».[15]

Значну увагу у цей час було також було приділено запровадженню процедури електронного реверсивного аукціону та відмінено інститут «типового договору» завдяки введення в дію Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про здійснення державних закупівель» щодо впровадження процедури електронного реверсивного аукціону»[16].

Подальші намагання удосконалення законодавства в сфері державних закупівель та його гармонізації з європейськими правовими нормами призвели до прийняття ще одного закону з аналогічною назвою у 2014 році, який встановлював правові та економічні засади здійснення закупівель товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб держави та територіальної громади. Метою цього Закону було створення конкурентного середовища у сфері державних закупівель, запобігання проявам корупції у цій сфері, розвиток добросовісної конкуренції.[17]

Наступними кроками впорядкування здійснення державних закупівель було прийняття у 2015 р. Закону України «Про публічні закупівлі»[18] та у 2019 р. його нової редакції, яка вступила в дію з квітня 2020 року.[19]

Зміни в економічному розвитку держави спонукали до необхідності нормативного закріплення дефініції «закупівлі», що знайшло своє відображення у низці законодавчих актів України. Першим законодавчим документом був Закон України «Про здійснення державних закупівель» від 1 червня 2010 р., де державна закупівля (закупівля) визначалася як придбання

замовником товарів, робіт і послуг за державні кошти у порядку, встановленому цим Законом.[20, с.52] Дещо іншого трактування зазнав цей термін в аналогічних Законах 2014 та 2015 років, де державна закупівля (закупівля) визначалася як «закупівля товарів, робіт і послуг у порядку, встановленому Законом», але без прив'язки до державних коштів.[17; 19]

У новій редакції Закону України «Про публічні закупівлі» 2019 року законодавець залишив тлумачення терміну «закупівлі», пропонувані у попередніх законодавчих документах, але розширив мету даного нормативно-правового акта. Так, метою цього Закону є забезпечення ефективного та прозорого здійснення закупівель, створення конкурентного середовища у сфері публічних закупівель, запобігання проявам корупції у цій сфері, розвиток добросовісної конкуренції. Крім цього, Закон також має на меті адаптувати законодавство України асquis Європейського Союзу на виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.

В європейському законодавстві поняття «замовник» має більш широке значення, враховуючи, що в деяких випадках включає не лише розпорядників державних коштів, а й прибуткові недержавні організації, якщо вони створені для конкретних цілей задоволення потреб загальних інтересів.[20, с.52]

Така практика застосовувалась і в Україні до внесення змін у законодавство в 2012 році[21], після чого Закон про закупівлі почав поширюватись виключно на державні кошти. Винятком є лише кошти окремих замовників, визначені законодавчо.[20, с.52]

Висновки. Отже, економічні та політичні перетворення в державі активно впливають на зміст та сутність нормативного регулювання всіх інститутів, що функціонують у державі, зокрема й публічних закупівель. Україна у сфері публічних закупівель поступово, але наполегливо наближає своє законодавство до вимог європейських стандартів.

Список використаних джерел:

1. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Фінансовий словник. 4 вид., випр. та доп. Київ: Т-во «Знання», КОО; Л.: Вид-во Львів. банк. ін.-ту НБУ. 566 с.
2. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.1 / редкол.: С.В. Мочерний відп. ред. та ін. Київ: Видавничий центр «Академія», 2000. 864 с.
3. Барихин А. Б. Большой юридический энциклопедический словарь. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Книжный мир, 2008. 792 с.
4. Кох Р. Менеджмент и финансы от А до Я / пер. с англ. под ред. Ю.Н. Каптуревского. Санкт-Петербург: Изд-во «Питер», 1999. 496 с.
5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Європейський Союз. Угода. Міжнародний документ 984_011 від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 15.07.2020 р.).
6. Гармонізація системи державних закупівель в Україні зі стандартами ЄС. *Збірник директив ЄС з питань державних закупівель*. Січень 2015 року. URL: <https://dn.gov.ua/storage/app/sites/1/zakupivli/dodatok-31dyrektyvy-yes-po-zakupivlyah-1.pdf> (дата звернення: 15.07.2020 р.).
7. Угода про державні закупівлі: Світова організація торгівлі. Угода. Міжнародний документ 981_050 від 15.04.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_050#Text (дата звернення: 15.07.2020 р.).
8. Генеральної угоди про торгівлю послугами: Світова організація торгівлі. Угода. Міжнародний документ 981_017 від 15.04.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_017?find=1&text=%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D1%83%D0%BF%D1%96%D0%B2#w1_2 (дата звернення: 15.07.2020 р.).
9. Про поставки продукції для державних потреб: Закон України від 22.12.1995 р. № 493/95-ВР, втратив чинність. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/493/95-%D0%B2%D1%80/ed19951222#Text> (дата звернення 15.07.2020).
10. Про державне оборонне замовлення: Закон України від 03.03.1999 р. № 464-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/464-14> (дата звернення 20.01.2020).
11. Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти: Закон України від 22.02.2000 № 1490-III, втратив чинність. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1490-14> (дата звернення 15.07.2020).
12. Про здійснення державних закупівель: Закон України від 01.06.2010 р. № 2289-VI, втратив чинність. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2289-17> (дата звернення 15.07.2020).
13. Про засади запобігання та протидії корупції: Закон України від 07.04.2011 р. № 3206-VI, втратив чинність. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3206-17> (дата звернення 15.07.2020).
14. Про особливості здійснення закупівель у окремих сферах господарської діяльності: Закон України від 24.05.2012 р. № 4851-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4851-17> (дата звернення 15.07.2020).
15. Про особливості здійснення закупівлі за державні кошти послуг поштового зв'язку, поштових марок та маркованих конвертів: Закон України від 21.06.2012 р. № 4997-VI, втратив чинність. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4997-17> (дата звернення 15.07.2020).
16. Про внесення змін до Закону України «Про здійснення державних закупівель» щодо впровадження процедури електронного реверсивного аукціону: Закон України від 07.06.2012 р. № 4917-17, втратив чинність. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4917-17> (дата звернення 15.07.2020).
17. Про здійснення державних закупівель: Закон України від 10.04.2014 р. № 1197, втратив чинність. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1197-18> (дата звернення 15.07.2020).
18. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 р. № 922-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19/ed20151225> (дата звернення 15.07.2020).
19. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 р. № 922-VII в редакції від 19.04.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19> (дата звернення 15.07.2020).

20. Заєць Н. М. Аналіз здійснення планування у сфері державних закупівель. *Незалежний аудитор*. 2013. № 4. С. 51-56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Na_2013_4_10 (дата звернення 15.07.2020);
21. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань державних закупівель: Закон України від №5044-VI від 04.07.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5044-17> (дата звернення 15.07.2020).

References:

1. Zahorodnii A.H., Vozniuk H.L., Smovzhenko T.S. Finansovyi slovnyk. 4 vyd., vypr.. ta dop. Kyiv: T-vo "Znannia", KOO; L.: Vyd-vo Lviv. bank. in.-tu NBU. 566 s.
2. Ekonomichna entsyklopediia: U trokh tomakh. T.1 / redkol.: S.V. Mochernyi vidp. red.ta in. Kyiv: Vydavnychiy tsentr "Akademiia", 2000. 864 s.
3. Barykhyn A. B. Bolshoi yurydycheskyi entsyklopedycheskyi slovar. 2-e yzd., pererab. y dop. Moskva: Knyzhnii myr, 2008. 792 s.
4. Kokh R. Menedzhment y fynansi ot A do Ya / per. s anhl. pod red. Yu.N. Kapturevskoho. Sankt-Peterburh: Yzd-vo "Pyter", 1999. 496 s.
5. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnyimi derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony: Yevropeyskyi Soiuz. Uhoda. Mizhnarodnyi dokument 984_011 vid 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (data zvernennia: 15.07.2020 r.).
6. Harmonizatsiia systemy derzhavnykh zakupivel v Ukraini zi standartamy YeS. Zbirnyk dyrektyv YeS z pytan derzhavnykh zakupivel. Sichen 2015 roku. URL: <https://dn.gov.ua/storage/app/sites/1/zakupivli/dodatok-31dyrektyvy-yes-po-zakupivlyah-1.pdf> (data zvernennia: 15.07.2020 r.).
7. Uhoda pro derzhavni zakupivli: Svitova orhanizatsiia torhivli. Uhoda. Mizhnarodnyi dokument 981_050 vid 15.04.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_050#Text (data zvernennia: 15.07.2020 r.).
8. Heneralnoi uhody pro torhivliu posluhamy: Svitova orhanizatsiia torhivli. Uhoda. Mizhnarodnyi dokument 981_017 vid 15.04.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_017?find=1&text=%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D1%83%D0%BF%D1%96%D0%B2#w1_2 (data zvernennia: 15.07.2020 r.).
9. Pro postavky produktsii dlia derzhavnykh potreb: Zakon Ukrainy vid 22.12.1995 r. № 493/95-VR, vtratyv chynnist. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/493/95-%D0%B2%D1%80/ed19951222#Text> (data zvernennia 15.07.2020).
10. Pro derzhavne oboronne zamovlennia: Zakon Ukrainy vid 03.03.1999 r. №464-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/464-14> (data zvernennia 20.01.2020).
11. Pro zakupivliu tovariv, robit i posluh za derzhavni koshty: Zakon Ukrainy vid 22.02.2000 №1490-III, vtratyv chynnist. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1490-14> (data zvernennia 15.07.2020).
12. Pro zdiisnennia derzhavnykh zakupivel: Zakon Ukrainy vid 01.06.2010 r. №2289-VI, vtratyv chynnist. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2289-17> (data zvernennia 15.07.2020).
13. Pro zasady zapobihannia ta protydii koruptsii: Zakon Ukrainy vid 07.04.2011 r. № 3206-VI, vtratyv chynnist. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3206-17> (data zvernennia 15.07.2020).
14. Pro osoblyvosti zdiisnennia zakupivel u okremykh sferakh hospodarskoi diialnosti: Zakon Ukrainy vid 24.05.2012 r. №4851-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4851-17> (data zvernennia 15.07.2020).
15. Pro osoblyvosti zdiisnennia zakupivli za derzhavni koshty posluh poshtovoho zviazku, poshtovykh marok ta markovanykh konvertiv: Zakon Ukrainy vid 21.06.2012 r. №4997-VI, vtratyv chynnist. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4997-17> (data zvernennia 15.07.2020).
16. Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy "Pro zdiisnennia derzhavnykh zakupivel" shchodo vprovadzhennia protsedury elektronnoho reversyvnogo auktsionu: Zakon Ukrainy vid 07.06.2012 r. № 4917-17, vtratyv chynnist. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4917-17> (data zvernennia 15.07.2020).

17. Pro zdiisnennia derzhavnykh zakupivel: Zakon Ukrainy vid 10.04.2014 r. №1197, vtratyv chynnist. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1197-18> (data zvernennia 15.07.2020).
18. Pro publichni zakupivli: Zakon Ukrainy vid 25.12.2015 r. №922-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19/ed20151225> (data zvernennia 15.07.2020).
19. Pro publichni zakupivli: Zakon Ukrainy vid 25.12.2015 r. №922-VII v redaktsii vid 19.04.2020 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19> (data zvernennia 15.07.2020).
20. Zaiets N. M. Analiz zdiisnennia planuvannia u sferi derzhavnykh zakupivel. Nezalezhnyi audytor. 2013. № 4. S. 51-56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Na_2013_4_10 (data zvernennia 15.07.2020);
21. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy z pytan derzhavnykh zakupivel: Zakon Ukrainy vid №5044-VI vid 04.07.2012 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5044-17> (data zvernennia 15.07.2020).